

Anayasa ve Kürt Meselesi

Vahap Coşkun

Yrd. Doç. Dr. | Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

liberal düşünce, Yıl 17, Sayı 66, Bahar 2012, s. 83-92

Kürt Meselesi'nden bahsederken, uzun bir tarihî geçmişi bulunan ve siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel birçok boyutu ihtiva eden karmaşık bir sorundan bahsediyoruz. Meselenin, derin bir tarihsel arka planı ve toplumsal yaşamın birçok cephesini doğrudan etkileyen bir yapısı var. Bu nedenle Kürt Meselesi'nin çözümsüz bırakılması; toplumsal kesimler arasındaki sosyal bağları tahrip ediyor, Türkiye'de hukukun ve demokrasinin ilerlemesini geciktiriyor, ağır maddî hasarlara sebebiyet veriyor. Yani bu mesele, hem insanî hem de iktisadî kaynaklarını berhava ediyor, hem de demokrasinin tahkim edilmesini engelliyor ve toplumsal barışı imkânsız kılıyor. Dolayısıyla bu sorun artık göz ardı edilebilir, ertelenebilir ve geciktirilebilir değildir.

Yeni anayasa süreci, Türkiye'nin diğer toplumsal fay hatları gibi, Kürt Meselesi'nin çözümü için de önemli fırsatlar içeriyor. Zira toplumsal sorunlar ancak demokratik bir zeminde çözüme kavuşturulabilir ve yeni anayasa süreci de tüm toplumsal sorunların müzakere edilebileceği demokratik bir ortamı yaratabilir. Kürt Meselesi ile yeni anayasa arasında doğrudan bir bağlantının olduğunu söylemek mümkün. Çünkü bir taraftan Kürt Meselesi'ni çözmeyi amaçlayan hükümlere yer vermeyen bir anayasa "yeni" olarak nitelendirilemez. Diğer taraftan ise özgürlükçü bir anayasanın sağlayacağı zemin olmadan Kürt Meselesi çözülemez.

Etnik içerikli sorunların çözümü noktasında her ülkenin deneyimi farklıdır; dolayısıyla bir ülkedeki çözüm birebir bir başka ülkede uygulanmayabilir. Ama benzer sorunları yaşayan ülkelerin yaşadıklarından, onların sorunu

çözmek için kullandığı metotlardan yararlı dersler çıkarabilir. Dünyanın farklı coğrafyalarındaki deneyimler, etnik kökenli sorunlarda üç tür talebin öne çıktığını gösteriyor: Bunlar; kültürel hakların tanınması, temsilde adâletin sağlanması ve özyönetim talepleridir.

Kürt Meselesi'nde de bunlara benzer taleplere vurgu yapıldığını söylemek mümkündür. Kürt siyasal partilerinin söylemlerine ve yürüttükleri politikalara bakıldığında yeni anayasa sürecinde odağa yerleştirilen altı talebin olduğu söylenebilir:

Başlangıç

Anayasalar her zaman geniş bir siyasî değerler ve idealler dizinini temsil ederler. Bu nedenle anayasa yapıcıları, siyasî yaşamda uyulmasını arzu ettikleri değerlere ve rejimlerini karakterize eden ilkelere anayasalarda yer verirler. Bu değerler ve ilkeler, özünde ulusal idealleri yansıtır ve genellikle anayasaların dibacesinde yer alırlar. Bu değerler ve ilkeler birbirinden farklılık arz edebilir; anayasalar demokrasiyi, özgürlüğü, adâleti, eşitliği ve refah devletini savunabileceği gibi, sosyalizmin kurulmasını, federalizmin yerleştirilmesini ya da dinî bir inancın hakimiyetini de savunabilir.

1982 Anayasası, Kürt Meselesi'nin de doğumuna kaynaklık eden tekçi bir felsefeyi yansıtır. Dolayısıyla eğer yeni anayasada amaç Kürt Meselesi'ni çözmek için uygun bir zemin yaratmaksa, işe dibaceden başlanmalıdır. 1982 Anayasası'nın homojen toplum tasavvurunu karşı yeni anayasa Türkiye'nin etnik, dinî ve kültürel açılardan farklılıklarını kabul eden demokratik ve çokkültürlü bir toplum anlayışına dayanmalı ve başlangıç metni de bu anlayışa uygun bir dille kaleme alınmalıdır. Anayasanın bir toplumsal sözleşme olma esprisine uygun olarak, başlangıçta toplumun bir kesimini/kesimlerini dışlayıcı ifadelerden kaçınılmalıdır. Başlangıç; demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve çoğulculuk gibi evrensel siyasî hukukî değerleri içermeli, tüm farklılıkları ve onların kendilerini geliştirme hakkını tanımalıdır. Ayrıca başlangıçta, herhangi bir kişi, kurum veya ideolojiye referans verilmemelidir.

Değiştirilemez Maddeler

Bazı anayasa yapıcıları, oluşturdukları rejimlerin kalıcılığını sağlama almak isterler ve anayasada rejimin temelini oluşturan kuralların hiçbir biçimde değiştirilmesini istemezler. Bunu teminat altına almak için ise anayasaya –az veya çok sayıda – değiştirilemez madde/maddeler koyarlar. Mesela Fransa, İtalya, Almanya ve Portekiz bunlar arasındadır. Bunlardan Fransa

Anayasası'nın 89. maddesi ve İtalyan Anayasası'nın 139. maddesi "hükümet şekli olarak cumhuriyetin değiştirilemeyeceği"ni öngörür. Buna karşılık Alman ve Portekiz anayasalarının değiştirilemez hükümleri daha kapsamlıdır. Alman Anayasası'nda (1949 Anayasası, m. 79/3) temel haklara dayanma, demokratiklik, sosyal devlet, federalizm, anayasanın bağlayıcılığı ve direnme hakkına değiştirilemezlik sağlanmıştır. Portekiz'in 1976 tarihli anayasası ise (m. 288), anayasa değişikliklerinin uyması gereken esasları gösteren hayli uzun bir değiştirilemez ilkeler listesine sahiptir.

1982 Anayasası'nın "değiştirilemeyecek maddeler" başlıklı 4. maddesine göre, "Anayasanın 1. maddesindeki devletin şeklinin cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile 2. maddesindeki cumhuriyetin nitelikleri ve 3. maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez." Buna göre: Cumhuriyetçilik ilkesi (1. Madde); insan haklarına saygılı devlet, Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet, demokratik devlet, laik devlet, sosyal devlet, hukuk devleti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adâlet ilkeleri (2. Madde); üniter devlet ilkesi, devletin resmî dili, bayrağı, millî marşı, başkenti (3. Madde) değiştirilemez.

Değiştirilemezlik vasfını çok sayıda maddeye vermek birçok sıkıntıyı da beraberinde getirir. Çünkü değiştirilemez maddeler, anayasaların esnekliğini ortadan kaldırır, bu ise anayasaların sürekliliğini ve meşruiyetini zedeler. Değiştirilemez maddelerin varlığı ve bunların katı şekilde yorumlanması, anayasadaki basit şekli hatalar ile mantık hatalarının düzeltilmesini engeller ve böylece toplumu statükoya mahkûm eder. Değiştirilemez maddeler koymak hem demokratik epistemolojiye aykırıdır, hem de ahlâkî açıdan kabul edilemezdir. Zira hiçbir kuşak, kendinden sonra gelen kuşaklara birtakım hükümler dayatma hakkına sahip değildir. Bu nedenle anayasalarda değiştirilemez hükümlere yer verilmemelidir.

Anadilde Eğitim

Kürtlerin, anayasal düzlemde güvenceye kavuşturulması gereken öncelikli taleplerinden biri anadilde eğitimidir. Zira bazı konularda farklı görüşlere sahip olan Kürt siyasal çevreleri konu anadilinde eğitime gelince neredeyse ağız birliği etmişçesine hemen hepsi aynı kavramlarla konuşuyor ve aynı istekleri dillendiriyorlar. Dilin kültürün taşıyıcısı olduğundan hareketle dile çok büyük bir anlam atfediliyor, asimilasyonun durdurulması ve Kürtlerin kendi kültürlerini sonraki kuşaklara aktarabilmesi için Kürtçenin mutlaka eğitim dili hâline getirilmesinin şart olduğunu belirtiyorlar. Dolayısıyla anadilinde eğitim, Kürtlerin büyük bir kısmının üzerinde mutabık oldukları ve "olmazsa

olmaz” varsaydıkları bir talebe dönüşmüş durumdadır. Burada bir parantez açıp iki noktanın altını çizmek gerekir: İlki, “*anadilin öğrenimi hakkı*” ile “*anadilinde eğitim hakkı*”nın birbirinden farklı olduğudur. “Anadilin öğrenimi”nden kastedilen, bir ülkede resmî dilden farklı bir dil konuşan toplulukların mensuplarına kendi adadillerinin öğretilmesidir. Devlet, genel eğitim-öğretim sistemi içerisinde çocuklara adadillerini öğretmeye çalışmakla yetinir ama eğitim ve öğretim bütünüyle resmî dil üzerinden yürür. “Anadilinde eğitim” ise, eğitim ve öğretimin adadilinde yapılmasıdır. Müfredatın, kullanılacak araç-gereçlerin ve dokümanların adadilinde hazırlanması ve eğitim-öğretimin bütün aşamalarında adadilinin kullanılmasıdır.

İkincisi, adadilinde eğitim hakkının tanınması, resmî dilin eğitim-öğretim süreçlerinden dışlanması anlamını taşımaz; bu hak, resmî dilin öğrenilmesi ve öğretilmesi zorunluluğunu da ortadan kaldırmaz. Nitekim bu hakkı tanıyan ülkelerde yasal mevzuat, hem resmî dilin herkese öğretilmesini, hem de eğitim-öğretimde adadilin ve resmî birlikte kullanılmasını öngören hükümler içerir. Adadilinde eğitimin amacı, kişinin sadece kendi adadilini öğrenmesi ve kullanmasını sağlamak değildir; aksine amaç kişinin çok-dilde kendisini ifade edebilecek, hayatını idame ettirebilecek ve akademik üretim yapabilecek bir dil becerisi ile donatmaktır.

Türkiye’de Kürtler, dillerini ve küçümseyen söylemlerden rahatsız oluyorlar. Kürtler kimseden ulufe beklemiyor, aksine bugüne kadar gasp edilmiş adadillerinde eğitim haklarının tanınmasını talep ediyorlar. Kürtlerin adadilinde eğitimi savunusu, bazılarının sandığı gibi resmî dile –Türkçeye – bir karşıtlık barındırmıyor ve Türkçeye bütün bağların koparılması anlamına gelmiyor. Bu talep, iki dilin de hakkıyla öğrenilmesi talebidir.

Eğitimin hangi dilde/dillerde yapılacağı konusunda dünya anayasalarında üç farklı düzenlenme söz konusudur. Birincisi, eğitimin sadece resmî dilde yapılacağını belirten anayasalardır. Bu anayasaların en tipik örneğini teşkil eden mevcut 1982 Anayasası’nın 42. maddesi, Türkçe dışındaki hiçbir dilin, eğitim ve öğretim kurumlarında vatandaşlara adadilleri olarak okutulup öğretilmeyeceğini kayıt altına alır. Keza Gürcistan (m.85) ve Portekiz (m. 9-f ve 74-i) anayasalarında da eğitimde resmî dile atıf yapılmıştır.

İkincisi, eğitim diline ilişkin herhangi bir hükme yer vermeyen anayasalardır. Çok sayıda anayasada (ABD, Arnavutluk, Avusturya, Almanya, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Endonezya, Finlandiya, Fransa, Güney Kore, Hırvatistan, Hollanda, İspanya, İsrail, İsveç, İspanya, İtalya, Japonya, Letonya, Lüksemburg, Norveç, vb.) eğitim dili anayasada düzenlenmemiş, bu konu kanunlara bırakılmıştır. Türkiye’nin 1924 (m.80) ve 1961 (m.21-2) anayasalarının eğitim hakkını düzenleyen maddelerinde de eğitimin diline ilişkin bir ibare yoktur.

Üçüncüsü ise resmî dilin hâricinde diğer dillerde de eğitim verebilme hakkını kayıt altına alan anayasalardır. Farklı kültürlerin kimliklerine ve dillerine ilişkin taleplerini karşılamak için birçok ülkede (Arjantin, Azerbaycan, Belçika, Kolombiya, Bulgaristan, Estonya, Filipinler, Güney Afrika Cumhuriyeti, İran, İsviçre, Kolombiya, Malezya, Polonya, Rusya, Singapur, Slovakya, Slovenya, Ukrayna) anadilinde eğitim hakkı anayasal güvence altına alınmıştır. Genel olarak bu anayasalarda, a) resmî dilin öğrenilmesi ve öğretilmesi vatandaşlar için bir hak ve devlet için bir görev olarak düzenlenir ve b) eğitimde anadilin kullanılabilmesi anayasal hüküm altına alınır.

Bu çerçevede Türkiye'nin önünde iki yol var gibidir: İlk yol –Özbudun Taslağında (m.45) olduğu gibi– anayasada yasaklayıcı ibareye yer verilmemesi ve resmî dil dışındaki dillerde eğitimin nasıl yapılacağına kanunlara bırakılmasıdır. İkinci yol ise –Azerbaycan (m.45), Letonya (m. 37), Kazakistan (m. 19), Rusya (m. 26 ve 68), Slovakya (m. 34) anayasalarında olduğu gibi– doğrudan anayasalarda anadilinde eğitim hakkının düzenlenmesidir.

Kanımızca, “anadilini kullanma hakkı” anayasada ayrı bir madde hâlinde düzenlenmeli (Azerbaycan Anayasasındaki m. 45 gibi) ve böylelikle başta eğitim olmak üzere kamusal makamlarla olan bütün ilişkilerde anadilinin kullanılmasını garanti altına alınmalıdır. Çünkü anayasalar, boşlukta yazılmazlar; onları doğuran sosyolojik şartlar ve bir geçmiş vardır. Devletin bugüne kadar gelen pratikleri, Kürtlerde devlete karşı derin bir güvensizlik doğurdu. Sadece yasakları kaldırarak bu güvensizliğe son verilemez, aynı zamanda hakları anayasal güvence altına almak ve devleti bu hakları yerine getirmekle yükümlü kılmak gerekir. Dile dayalı ayrımcılığa son verilmesi ve dil haklarının anayasada onları görünür/bilinir hâle getirilmesi, Kürtlerin güvenin tesisi edilmesinde önemli bir pozitif etki yaratır.

Anayasal Vatandaşlık

Cumhuriyet dönemi anayasalarında vatandaşlık hep bir etnik kimliği referans alarak belirlendi. Mesela 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde vatandaşlık şöyle tanımlanır: *“Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk itlak olunur.”*

Vatandaş “Türk” olarak ifade edildiği için, anayasanın diğer maddelerinde de “Türkiye halkı/Türkiye milleti” gibi ibarelere rastlanmaz. Artık hakların sahibi ve sorumlusu “Türk”lerdir. Misal, 9. madde milletvekili seçme hakkının Türklere ait olduğunu söyler. Anayasanın 5. faslı “Türklerin Hukuku Ammesi” başlığını taşır. 68. maddede “Her Türk hür doğar, hür yaşar” denilir; 69. madde “Türklerin kanun nazarında eşit olduklarını” belirtir.

1961 Anayasası (m.54) ve 1982 Anayasası'nda (m.66) ise, vatandaşlık için aynı tanım benimsenir: *“Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.”*

1924'teki tanımın 1961 ve 1982'ye nazaran daha yumuşak olduğu söylenebilir. Zira “herkes Türktür” şeklindeki bir vatandaşlık düzenlemesi, 1924 anayasasındaki en azından lâfzen başka kimliklerin varlığını kabul eden anlayışa oranla daha sert bir vatandaşlık düzenlemesine içerir. Ancak belirtmek gerekir ki, her üç vatandaşlık düzenlemesi de, aynı zihniyeti yansıtmaktadır. Bu zihniyet, vatandaşlığın tanımında “Türk” ve “Türklük”e özel bir anlam yüklemektedir.

Her ne kadar Cumhuriyetçi söylemde, “Türk” ve “Türklük”ün etnik bir kimliği ima etmediği, Türklüğün tüm kültürel, dinsel ve etnik aidiyetleri kapsayan bir üst-kimlik olduğu belirtilse de, bunun gereceği yansıtmadığı açıktır. “Türk” sözcüğü Cumhuriyet tarihi boyunca, hiç bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, etnik bir içerik ile kullanılmıştır. Türklük başkalarını tanıyan ve onların kendi kültürlerin geliştirmelerine imkân veren bir hukukî kimlik değildir. Bunu; cumhuriyetin kurucularının sözlerinden, devletin yaptığı uygulamalardan, yasal mevzuattan ve mahkeme kararlarından anlamak mümkündür.

Kısacası Cumhuriyet, bu ülkedeki çeşitliliğin tek tipleştirilmesi amacına hizmet eden ve bu amaca hizmet ettiği oranda da farklılıkların kendilerini siyasî olarak duyurma imkânını ortadan kaldıran bir vatandaşlık anlayışı geliştirmiştir. Bugün toplumun çeşitli kesimlerini dışarıda bırakan ve “kapsayıcı” olmaktan ziyade “dışlayıcı” olan bu vatandaşlık anlayışı, Türkiye'nin sorunlarını çözmesin önündeki en büyük engellerden biridir. Dolayısıyla toplumu oluşturan fertlerin barış içinde bir aradalığını sağlamak için yapılması gerekenlerden biri, yeni bir vatandaşlık anlayışı geliştirmektir.

Levent Korkut'un 100 ülke anayasasını inceleyerek yaptığı bir çalışma, bu ülkelerin anayasalarında vatandaşlığa ilişkin düzenlemelerin belli özellikleri olan kategoriler içinde ele alınabileceğini ortaya koyar.

Vatandaşlığı bir etnisite ile tanımlamayan, ancak anayasanın başlangıç kısmında veya diğer maddelerinde vatandaşlığın dolaylı olarak etnisite temelinde kurgulanmasına olanak tanıyan ülkeler. (Bahreyn, Suudi Arabistan, Mısır, Katar, Libya, vb.)

Vatandaşlığı etnik temelde tanımlayan ülkeler (Estonya ve Türkiye)

Vatandaşlığı tanımlamayan vatandaş etnik terimlerle ifade eden ülkeler. (Almanya, Polonya, Kamboçya)

Vatandaşlığı tanımlayan ancak bunu etnik kimlikle ilişkilendirmeyen ülkeler. (Slovakya: Slovakya Cumhuriyetine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Slovakya vatandaşıdır.)

Vatandaşlık tanımının veya bir etnisiteye dolaylı yada dolaysız yer vermemen, sadece vatandaşlığın nasıl kazanılacağı ve kaybedileceğine dair genel teknik ilkelerin düzenlendiği anayasalar. (Danimarka: Vatandaşlar eşittir, vatandaşlar hür doğar.)

Dünya anayasalarında genel eğilim ya vatandaşlığın hiç tanımlanmaması veya nötr bir şekilde ifade edilmesi yönündedir. İncelenen 100 devletin anayasasından sadece 14'ünde etnik kimliğe atıf yapılmıştır; vatandaşlık tanımını etnik bir kimlikle yapan devlet sayısı 3'tür.

Vatandaşlık, Kürt Meselesi'nde ağırlık taşıyan konulardan biridir. Kürt Meselesi'ni çözüme yolunda bir çerçeve oluşturacak vatandaşlık anlayışının birtakım özellikleri içermesi gerekir. Vatandaşlık; (a) farklılıkların bir arada ve beraber yaşamasını olanaklı kılmalı, farklı kültürel kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etmelerini, korumalarını ve geliştirmelerini sağlamalı ve böylelikle toplumun çoğulcu yapısı içinde farklılıkların ortak yaşama olasılığını artırmalıdır. Bu ancak çok-kültürlü bir anayasal vatandaşlık ile mümkün olabilir.

Anayasal vatandaşlık, Türkiye mevcut sorunlarının –bilhassa Kürt Meselesi'nin – çözümü için ciddi katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Çünkü Türkiye'nin vatandaşlık tanımı esas itibarıyla etnik-kültürel kimliktir. Türkiye'nin siyasî kimliğini bugün de hâlen dil, soy ve hatta din birliği tanımlamaktadır. Homojenliği dayatan mevcut kimliğin, Türkiye'nin heterojenliğine ve kültürel çeşitliliğine uygun düşmediği bellidir. Bugün Türkiye'de gerek Kürtlerin, Alevîlerin, gayri-müslimlerin, Sünnî mütebedeyinleri, eşcinsellerin vb. grupların yaşadıkları sorunların temelinde, bu grupların yükselen kimlik eksensiz isteklerine sistemin yeterli bir cevap üretememesidir. Dolayısıyla hâlihazırdaki vatandaşlık tanımı toplumsal barışı zedeleyen bir işlev görmektedir.

Bu itibarla Türkiye'nin siyasî kimliğini etnik ve kültürel türdeşlik anlayışından arındırılmış bir şekilde ve daha soyut ilkeler ve normlar temelinde yeniden tanımlamasına ihtiyaç vardır. Bu demektir ki, yurttaşlığı 'Türklük'le tanımlamaktan, yurttaşlar toplumunu bir 'Türkler cemaati' olarak görmekten resmen ve fiilen vazgeçmemiz gerekiyor. Türkiye toplumunu artık demokratik bir anayasal sistemin norm ve değerleri etrafında bir araya gelmiş siyasî bir birlik olarak tasavvur etmek zorundayız.

Bu bağlamda anayasada vatandaşlığa ilişkin iki türlü düzenleme düşünülebilir: İlki, anayasada bir vatandaşlık ve vatandaş tanımına yer vermemektir.

Bunun yerine vatandaşlığın anayasal bir hak olduğunu, kazanılması ve kaybedilmesinin kanunla düzenleneceğini, kimsenin keyfi olarak vatandaşlığından yoksun bırakılmayacağını, vatandaşların yurt dışı edilemeyeceğini ve ülkeye girmekten alıkonamayacağı belirtmek daha yerinde olacaktır.

İkincisi ise, eğer bir mutlaka vatandaşlık tanımı verilecekse bu tanımı nötr bir şekilde yapmak ve vatandaşlık konusunda değil, anayasada ve yasalarda etnik ima veya çağrışımları olan bir ibareye yer vermemektir. Bunun pratik anlamı, anayasanın birçok maddesinde bulunan “Türk milleti” ifadesinin yerine “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları*” ifadesinin kullanılmasıdır. Bu, anayasacılık ruhuna daha uygundur; çünkü anayasa denilen metin nihayetinde vatandaşlar arasındaki bir mutabakatı yansıtır. Bu şekilde bir düzenleme yapıldığında; toplumdaki doğal çoğulculuğu tanıyan, onların kendi varlıklarını korumalarının ve geliştirmelerinin önündeki engelleri kaldıran bir vatandaşlık anlayışına bir adım daha yaklaşmış oluruz.

Öz Yönetim–İdarî Yapı

1982 Anayasası, koyu merkezîyetçi bir idarî yapı kurmuştur. Mevcut anayasada, merkezî yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişki, yerel yönetimler aleyhine bir eşitsizlik ve bağımlılık ilişkisidir. Bu ilişki, genel olarak Tüm Türkiye’de özel olarak Kürt Meselesi’nde önemli sorunların doğmasına neden oluyor. Zira bu yapı, bir taraftan kamusal hizmetlerin bölge halkına gereği gibi ulaştırılmasını engelliyor, beri taraftan ise bölge halkının taleplerinin merkezî otoriteye ulaşmasının önüne set çekiyor ve bundan ötürü halkta demokratik iradelerinin hiçe sayıldığı duygusunu yaratıyor. Bunun sonucunda ise devlete ve hükümete olan güven duygusunda bir eksilmenin yaşanıyor, aidiyet bağının zayıflıyor.

Türkiye’nin mevcut idarî yapısıyla yürüyemeyeceği ortadadır. Türkiye’de Kürtler, bu idarî yapıdan rahatsızlıklarını dile getiriyorlar ve yeni bir “statü” talep ediyorlar. Literatürde *statü hakları*, belli bir bölgeyi tarihî yurtları olarak gören grupların özyönetim arayışlarını ifade eder. Bu grupların amacı, kendi kamusal alanları ile kurumlarını oluşturmak ve bunlar üzerinde kontrol sağlamaktır. Bu amaçla kendi siyasal cemaatlerini tarif edecek bir statü talep ederler.

Statü talepleri genel olarak ikiye ayrılır. Biri “*tam ayrılık*”tır. Bazı gruplar hiçbir şekilde ana toplumla birlikte yaşamak istemezler, onlardan ayrılıp kendi bağımsız devletlerini kurmaya çalışırlar. Bazen hâkim grubun baskısından, bazen de azınlık grubundaki bağımsızlık arzusundan kaynaklanan ayrılık ta-

lebi reddedildiğinde ise bu uğurda bazı gruplar demokratik mücadele vermeye devam ederken bazıları ise şiddete başvururlar.

Diğeri ise “*ayrılığa varmayan özyönetim talebi*”dir. Burada ayrı bir devlet kurma talep edilmez; grup, ana siyasî toplumdan ayrılmaz ancak kendi yurdu olarak gördüğü bölgede siyasal özerkliğini mümkün kılacak hukuk ve siyasî bir güç talep eder. Bu gücün boyutlarını, kapsamını ve sınırlarını ise kabul edilecek özyönetim şekli belirler. Zira çok çeşitli öz yönetim modelleri vardır; federasyon, bölgesel devlet, otonomi, genişletilmiş âdem-i merkeziyet bu bağlam içinde düşünülebilir.

Kürt Meselesi bağlamında Kürtlerin statü taleplerine dair durum şu şekilde tasvir edilebilir: Türkiye’deki Kürtlerin çok ağırlıklı bir kısmının “tam ayrılık” talep etmedikleri konusunda bir genel kabul mevcuttur. Bu nedenle mevcut Kürt siyasal hareketlerinin de bağımsız bir devlet talebi bulunmuyor. Hiç kuşkusuz kendisini ayrılıkçı olarak nitelendiren ve “*Bağımsız Kürdistan*”dan başka bir çözümü çözüm olarak görmeyen Kürtler var; ama bunların Kürt nüfusu içerisinde sayısı son derece az ve anlamlı bir siyasî harekete tekabül edecek bir güce sahip değiller.

Dolayısıyla Kürt Meselesi’ndeki statü tartışmasını ayrılık içermeyen özyönetim talepleri üzerinden yürütmek daha doğru olacaktır. Kürtlerin hangi özyönetim modeline sahip olmaları gerektiği konusunda ise üç farklı fikir var: *KADEP* ve *HAKPAR*, federasyona taraftarlar ve Kürt Meselesi’nin ancak Türkiye’nin idarî/siyasî olarak federatif bir düzene kavuşturulmasıyla bir çözüme savunuyorlar. *BDP*, “özerklik” öneriyor; Türkiye’nin 20–25 özerk bölgeye ayrılmasını, her bölgenin bir yerel meclisinin ve hükümetinin bulunmasını öngören bir “demokratik özerklik” modeli öngörüyor. *AKP* ise, merkezî yönetimi sadece temel hizmetleri yerine getirmekle yükümlü kılan ve bunun dışındakileri yerel yönetimlere bırakan âdem-i merkeziyetçi bir sistemi yeterli sayıyor. *KADEP* ve *HAKPAR*’ın arkasında son derece sınırlı, *BDP* ve *AKP*’nin arkasında büyük kitle desteği var.

Türkiye –er veya geç– siyasî, kültürel ve idarî çoğulculuğu sağlamak için merkezdeki yetkilerin önemli bir kısmını yerele devredeceği yeni bir idarî modele geçmek mecburiyetindedir. Bu noktada akıldan çıkarılmaması gereken husus; idarî modellerin hiçbirinin kutsal ve vazgeçilmez olmadığıdır. Modellerinin her birinin diğerlerine karşı güçlü ve zayıf olduğu yönler vardır, her model demokratik hukuk devleti ile bağdaşabilir. Dolayısıyla bu modeller hakkında konuşurken bunları fetişleştirmekten özellikle kaçınılmalı ve yeni anayasa yapım sürecinde bütün alternatif modelleri ayrıntılı bir şekilde tartışmak gerekir.

Siyasî Alanda Temsil ve Adâlet

Kürt Meselesi bağlamında siyasî alanda ve temsil krizi yaratan iki önemli sorundan bahsedilebilir: Birincisi, mevcut sistemdeki %10'luk seçim barajıdır. Bu baraj ülkenin genelinde ama özellikle de Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde ciddi bir temsil sorunu yaratıyor. Verdikleri oyların gereği gibi seçimlere yansımaması, insanların kendilerini mağdur ve aldatılmış hissetmelerine neden oluyor. Taleplerini parlamentoya taşımalarını istedikleri kişilerce değil oy vermedikleri kişilerce “temsil” edilen insanlar, siyasetin sorun çözücü işlevine inanmaz hâle gelir ve siyasete güven duymazlar. Bu ise, uzun vadede demokratik yapının aşınmasına neden olur.

Baraj sorunu, 2839 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'ndaki bir hükümden kaynaklanır, dolayısıyla doğrudan bir anayasa sorunu değildir. Ancak, % 10 barajı çoğu kez anayasadaki “yönetimde istikrar” ilkesine atıfla savunulur. Bu nedenle yeni anayasa yapım sürecinde, hem yasadaki %10 barajı kaldırılmalı, hem de anayasada sadece “temsilde adâlet” ilkesine vurgu yapılmalıdır.

İkincisi, siyasî parti kapatma meselesidir. Adil ve demokratik bir siyasal düzen için parti kapatmaları yeni bir hukukî rejime kavuşturulmalıdır. Siyasî partileri bir nevi “devlet teşkilâtı” olarak gören 1982 Anayasası, partiler için birçok sınırlamaya yer vermiş ve bu sınırlamalara dayanarak çok sayıda partinin kapatılmasını sağlamıştır. Yeni anayasada bu durum tamamen değiştirilmelidir; partiler teşkilâtlanmalarında, programlarında ve faaliyetlerinde özgür bırakılmalı, kapatılma tehdidinden kurtarılmalıdır. Bu bağlamda asıl yapılması gereken, siyasî parti kapatmalarının anayasal bir önlem olmaktan çıkarılmasıdır. Ancak mevcut şartlar altında bunu yapmak mümkün olmazsa, en azından, bu alana Venedik Kriterleri'ni hakim kılmak ve siyasî parti kapatmalarını son derece ağır koşullara bağlamak gerekir. Bu tür bir düzenleme, özellikle tüm çalışmalarının odağına Kürt Meselesi'ni yerleştiren partilerin siyasal alanda hayatta kalmasını sağlayacağı için çok önemlidir.

Yeni anayasa sürecinde belirtilen alanlarda yapılacak olan düzenlemeler Kürt Meselesi'nin çözümünde önemli merhalelerin kat edilmesine katkı sağlar. Zira Kürt Meselesi', etnik temelli politik bir sorundur ve çözümü önünde sonunda politik olmak durumundadır. Bu sebeple, yeni anayasadan beklenen, tüm politik kanalların açık tutulmasına ve politik taleplerin dillendirilebileceği demokratik sahanın inşa edilmesine katkı sağlamasıdır.